

DOĞUŞ TEORİLERİ, PARTİ TİPOLOJİLERİ VE KURUMSALLAŞMA ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA DEMOKRAT PARTİ (1946) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa ATEŞ¹

ÖZET

Demokrat Parti (1946), çok partili sisteme geçiş sürecinde oynadığı kritik rolden dolayı, Türk Siyasal Hayatı açısından önemli bir partidir. Bu çalışmanın temel amacı; doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma ölçütleri çerçevesinde Demokrat Parti (1946) üzerine bir değerlendirme yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda şu sorular cevaplanmaya çalışılmıştır: "Parti, doğuş teorileri çerçevesinde hangi teoriler ile açıklanabilir? Partinin parti tipolojileri açısından yeri neresidir? Parti, kurumsallaşma bağlamında nasıl değerlendirilebilir? Bu doğrultuda partinin tarihsel arka planı, doğuşu, kurumsallaşma düzeyi, tipolojileri ayrı bölümler dahilinde hazırlanmıştır. Çalışmada tercih edilen metodoloji betimsel araştırma yöntemidir. Nihayetinde, veriler yorumlandığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: parti; modernleşme, meşruiyet ve katılma krizleri, parlamento içerisinde doğan partiler kategorilerine dahil edilebilmektedir. Ayrıca parti, tipolojik olarak kadro ve kitle partisi özellikleri sahip olmakla birlikte, çoğunlukla kadro partisi özelliğini taşımakta ve hepsini yakala partisi özelliği de göstermektedir. Son olarak, partinin kurumsallaşma ölçütleri çerçevesinde uyarlanabilirlik, karmaşıklık ve tutarlılık yönlerinden zayıf; özerklik yönünden ise kuvvetli olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti (1946), Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri, Kurumsallaşma

AN EVALUATION ON DEMOCRATIC PARTY (1946) IN THE CONTEXT OF FORMATION THEORIES, TYPOLOGIES OF POLITICAL PARTIES AND INSTITUTIONALIZATION CRITERIA

ABSTRACT

The Democratic Party (1946) is an important party in terms of Turkish Political Life because of its critical role in the transition to multi-party system. The main purpose of this study is to make an assessment on The Democratic Party (1946) within the Birth Theories, Typologies of Political Parties and their Institutionalization Criteria. In accordance with this purpose the following questions were tried to be answered: Which theories can explain the party in the framework of Birth Theories? What is the place of the party in terms of party typologies? How can the party be assessed in the context of the institutionalization? Historical background, birth, level of institutionalization, typology of the party are elaborated in separate sections. The method preferred in this study is descriptive. Ultimately when data was interpreted, it was concluded that the party can be included in modernization, legitimacy and participation crises, parties which birth in parliament categories. In addition, typologically the party has characteristic of cadre and mass party as well as it has mostly the feature of cadre party and shows properties of catch all party. Finally, it has been seen that the party is weaker in terms of adaptability, complexity and consistency in the framework of institutionalization criteria, and stronger in terms of autonomy.

Key Words: Democratic Party (1946), Formation Theories, Party Typologies, Institutionalization

1. GİRİŞ

Türk Siyasal Hayatında çok partili hayata geçiş denemeleri, 1925 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile başlamıştır. Ancak her iki parti sırasıyla, Şeyh Said İsyanı ve Menemen

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, mates9271@gmail.com

Olayı sonucu, bir yıllarını dolduramadan siyaset sahnesinden silinmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne muhalif olarak Milli Kalkınma Partisi adı altında bir parti kurulmuşsa da bu partinin toplum tarafından teveccüh görmemesi, varlığını yitirmesine neden olmuştur. Bu dönemde siyasal hayattaki en ciddi oluşum, CHP'nin içerisinde muhalif bir hareket sonucu ortaya çıkan Demokrat Parti (DP) olmuştur.

Türkiye'de iç meselelerden kaynaklı olarak yaşanan başarısız demokratikleşme sürecinin, DP'nin kuruluşuyla tamamlandığı ifade edilebilir. DP ile oluşan çok partili sistemin ardında yatan en büyük nedenlerden birisi olarak, dünya genelinde yaşanan demokrasi dalgasını söylemek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan soğuk savaş ortamında, ABD'nin öncülüğünde Batılı devletler birçok devleti SSCB etkisinden korumak amacıyla demokratik sistem kurmaya teşvik etmişlerdir. Bu süreçte SSCB'nin Türkiye'den bulunduğu talepler ve Türkiye'yi tehdit etmesi, Türkiye'nin Batı'ya yaklaşmasına neden olmuştur (Ertem, 2010: 266). Batılı devletler, Türkiye'de demokratik yapıya aykırı olan tek parti sisteminin değişmesi ve çok partili sisteme geçilmesi noktasında Türkiye'yi teşvik etmişlerdir (Akıncı-Usta, 2016: 280). Bu durumun bir sonucu olarak DP kurulmuş ve Türk Siyasal Hayatında, birkaç başarısız girişimlerin ardından, demokratik sisteme geçiş sağlanmıştır.

DP, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecinin ilk ciddi oluşumu olması bakımından önemli bir partidir. Ayrıca DP, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu yapı içerisinde, kendisini Batı Bloku'nda konumlandırmıştır. Parti, Avrupa ve ABD ile ileri seviyede ilişkileri benimsemiş, iktidarı süresince bunu uygulayamaya çalışmıştır. Bu politikaların, Türkiye-Batı ilişkilerinin tedrici ilerleyişinin başlangıcı olması noktasında önemli olduğu söylenebilir. Türk Siyasal Hayatında varlığı her ne kadar on dört yıl gibi kısa bir süre olsa da DP'nin etkisine bakıldığı zaman uzun soluklu olduğu görülmektedir. DP'nin kapatılması sonrası, kendisini DP'nin devamı olarak nitelendiren birçok parti kurulmuştur. Bunun yanı sıra, 22 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'de faaliyet gösteren 86 siyasi parti içinde "Demokrat Parti" adında bir parti de mevcuttur.

Siyasal partiler kuruluş biçimleri, ideolojileri, politikaları, işlevleri, kurumsal yapıları v.b birçok yönden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar üzerine yapılan çalışmalar doğrultusunda çeşitli teoriler ortaya çıkmış ve siyasal partilerin tasnif edilmesi sağlanmıştır. Akademik çalışmalarda DP'nin siyasal hayatı, politikaları, partinin sonunu getiren 27 Mayıs Darbesi vb. birçok konu üzerinde araştırma yapılmıştır. Ancak partinin yapısal incelemesinin ve sınıfsal ayrımının eksik kaldığı görülmüştür. Bu çalışma kapsamında, bu eksikliğin giderilmesi amacıyla, DP'nin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda; doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma bağlamında DP'nin değerlendirilmesi yapılmış olup, çalışma ağırlıklı olarak DP'nin doğuş teorileri çerçevesinde görünümü üzerine olmuştur. Ancak beraberinde tipoloji ve kurumsallaşma bağlamında değerlendirme de yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde evvela DP'nin tarihsel süreci ele alınmıştır. Partinin; kurucuları, kuruluş süreci, temel değerleri, ideolojileri, politikaları, girdiği seçimlerde elde ettiği başarılar, tarihsel manada yaşadığı kırılma anları gibi hususlara değinilmiştir. İkinci bölümde doğuş teorileri ekseninde DP'nin doğuşu ele alınmıştır. Bu

bölüm, Duverger'in parlamento-siyasal parti ilişkisi üzerine yoğunlaşan kuramsal teorisi, tarihsel krizler üzerinden partilerin doğuşunu açıklayan kriz teorileri ve sosyo-ekonomik gelişme ile partilerin doğuşunu ilişkilendiren modernleşme teorileri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, parti tipolojik açıdan Duverger'in ortaya koyduğu ve siyasal parti tipolojilerinde en temel ayırım olarak bilinen kadro-kitle ayırımı üzerinden ele alınmıştır. Dördüncü bölümde parti kurumsallaşması değerlendirilmiştir. Bu bölüm, kurumsallaşma bağlamında en geçerli ve yaygın teoriye sahip Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'un kurumsallaşma kriterleri olan; uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlılık ölçütleri üzerinden incelenmiştir. Türk siyasal hayatındaki partilerin yaşadığı sorunlar çerçevesinde DP'nin görünümüne ise sonuç bölümünde değinilmiştir.

2. DP'NİN TARİHSEL SÜRECİ

DP'nin kuruluş süreci İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle DP'yi ve kuruluş sürecini salt Türkiye ekseni değerlendirmek eksik olacaktır. Bu değerlendirmeye uluslararası konjonktürü de dahil etmek gerekir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası ortam, dünyanın birçok ülkesini etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman, DP'nin kuruluş sürecini çok boyutlu düşünmek gerekmektedir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, ihtiyatlı bir tarafsızlık politikası izleyerek, "savaş dışı kalma" durumunu muhafaza etmeyi amaçlamıştır. Ancak Sovyetlerin saldırgan tutumu, ABD başta olmak üzere Batı'nın kendi bloklarında olma yönündeki baskıları ve Türkiye'nin uluslararası sistemde yalnız kalmak istememesi gibi bir dizi neden, Türkiye'nin yönünü Batı'ya döndürmesine sebep olmuştur (Kaçmazoğlu, 2012: 17). Bu gelişme, beraberinde iç politik yenilenmeleri de getirmiştir. Batı'nın otoriter yönetimleri demokrasiye dönüştürme isteği, Türkiye'deki mevcut otoriter yapının yumuşamasını sağlamış ve tek partili hayattan çok partili hayata geçişi gerekli kılmıştır. Öyle ki İsmet İnönü uluslararası konjonktürün "demokrasi" baskısından dolayı DP'nin kurulmasını desteklemiş ve çok partili sistemin yolunu açmıştır (Üste, 2016: 49).

İç politikada ise İkinci Dünya Savaşı'na dahil olunmamasına rağmen her an savaşa girilebilir düşüncesi hakim olmuştur. Bundan dolayı savunma giderleri artırılmış ve bu durum bütçedeki dengelerin sarsılmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışan nüfusun çoğunun ihtiyaten silah altına alınması üretimi düşürürken tüketimin artmasına neden olmuştur. İthal mallarının kısıtlı olması, yerli üreticinin ise stok yaparak fiyat artışına neden olması piyasadaki dengenin de bozulmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda CHP Hükümeti, 1940 yılında Milli Koruma Kanunu'nu ve 1942 yılında da Varlık Vergisi'ni çıkarmıştır (Öztürk, 2013: 139). Toplumsal bunalımın giderilmesi amacıyla getirilen çeşitli vergiler, toplumun birçok kesimini etkilemiş ve muhalif sesleri beraberinde getirmiştir.

Siyasi noktada muhalefetin ortaya çıkmasını sağlayan gelişme ise 1945 yılında "Çiftçi Topraklama Kanunu"nun meclis gündemine gelmesiyle gerçekleşmiştir. Meclise sunulan kanun Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral gibi büyük toprak sahiplerinin başını çektiği bir kesim tarafından sert şekilde eleştirilmiştir (Karaömerlioğlu, 1998: 36). Nihayetinde 7 Haziran 1945'te İzmir Milletvekili Celal

Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü tarafından tarihe "dörtlü takrir" olarak geçen önerenin sunulmasıyla birlikte, muhalif hareket başlamıştır (Atılğan vd. 2016: 360-361).

Dörtlü takrir, memlekette demokrasi usullerinin daha geniş bir şekilde hayata geçirilmesi amacıyla verilmiştir. Takrirdede, anayasanın demokratik niteliği üzerinde durulmuş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetini tamamiyle demokratik bir şekle ulaştırmayı amaç edindiğinden bahsedilmiştir. İkinci Dünya Savaşıyla birlikte siyasi hak ve hürriyetlerin kısıtlandığı ve bunun sonucu olarak Anayasa'nın demokratik ruhundan uzaklaştığı ifade edilmiştir (Akandere, 2003: 9). Takrirdede dile getirilen bu eleştiriler sonrası, Bayar hariç diğer üç isim partiden ihraç edilirken, Bayar kendi isteğiyle partiden ayrılmıştır. Nihayetinde 7 Ocak 1946 tarihinde bu kişilerin önderliğinde DP kurulmuştur (Eroğlu, 2014: 16).

DP'nin temel değerleri ve ideolojisinin merkezinde ekonomik ve sosyal liberalizm yer almaktadır. Parti söylemlerinde çoğunlukla bireysel özgürlük ve demokrasi vurgusu vardır. Bu doğrultuda muhalefet yıllarında, meşruiyetini ve ideolojik söylemini esas olarak demokrasiye dayandırmaya çalıştığı görülmektedir. DP'nin yayımlanmış olan 1946 tarihli parti programında, partinin kuruluş amacı birinci maddede şu şekilde izah edilmiştir: "*Siyasi hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadı ile kurulmuştur.*"

DP'nin demokrasi vurgusunun yanında bir diğer önemli odak noktasının da sosyal liberalizm olduğu söylenebilir. 1946 tarihli programın dördüncü maddesinde yurttaşların, ferdi ve içtimai bütün hak ve hürriyetlere sahip olmalarının amaçlandığı ifade edilmiştir. Bunun yanında tek dereceli serbest seçim sisteminin benimsendiği de belirtilmiştir (1946: Madde 4). Ayrıca ekonominin tarım sektörüne dayandırılacağı, denk bütçenin getirileceği, vergilendirme sisteminin düzenleneceği, dernek kurma faaliyetlerinin serbest bırakılacağı, üniversitelere ilmi ve idari muhtariyetin sağlanacağı parti programında yer almaktadır (1946: Madde 38).

DP, 1946 yerel seçimini seçimin beş ay öne çekilmesi, 1947 yılındaki ara seçimi de seçim kanunlarının uygunsuzluğu gerekçeleriyle boykot etmiştir. Ancak girdiği diğer seçimlerde yüksek oy oranıyla seçimleri tamamlamıştır. Tablo 1'de de görüleceği üzere, DP girmiş olduğu genel seçimlerde -1946 seçimi hariç- ezici bir üstünlük elde etmiştir. 1946 yılında DP'nin düşük oy almasının ardında yatan sebebin seçim sistemi olduğu söylenebilir. Zira bu seçimde "açık oy, gizli sayım" ilkesi benimsenmiş ve seçim sonunda pusulalar yakılmıştır (Özdoğan, 2016: 288). Bu sistem, seçimlerin şaibeli olmasına neden olmuş ve birçok kişide sonuçların doğru olmadığı kanaatini oluşturmuştur. Girdiği diğer seçimlerde almış olduğu oranlarla kıyaslandığı zaman, arada çok büyük farkın olması bu genel kanaati doğrular niteliktedir.

Tablo 1: Demokrat Parti'nin Katıldığı Genel Seçim Sonuçları

Seçimler	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
1946	13.1	61
1950	55.2	416
1954	58.4	503
1957	48.6	424

Not: Tablodaki kullanılan veriler TBMM'den alınmış ve tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (bkz: https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf)

DP'nin seçim başarısı yerel seçimlerde de bariz bir şekilde görülmektedir. Girdiği seçimlerde belediyelerin çoğunu almış ve seçimlerden zaferle ayrılmıştır. 1950 seçimlerinde 600 belediyeden 550'sini alırken, CHP'nin boykot ettiği 1955 seçimlerinde oy kaybına uğrasına rağmen birinci parti olmayı başarmıştır (Eroğlu, 2014: 92).

DP, var olduğu süreç zarfında çeşitli kırılma anları yaşamıştır. Bunların en önemlilerinden birisinin 1946 yerel seçimine katılmaması olduğu söylenebilir. Partinin teşkilatlanması, kadrosu tam olarak oturmamışken gireceği seçimde alacağı olası bir mağlubiyet -Milli Kalkınma Partisi örneğinde olduğu gibi- partinin geri planda kalmasına neden olabilirdi. Böylece DP halkın nezdinde arzu ettiği saygınlığı elde edemeyebilirdi. Ayrıca kurulduğu ilk zamanlarda, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda olduğu gibi "kontrollü muhalefet" olarak düşünülen DP'nin, CHP'ye karşı olan bu tutumu ciddi bir muhalefet olduğunu kanıtlar niteliktedir (Eroğlu, 2014: 75).

Kırılma anı olarak değerlendirilebilecek bir diğer önemli husus da Fevzi Çakmak gibi Mustafa Kemal'le omuz omuza kurtuluş mücadelesi vermiş bir mareşalin, partiye katılması olmuştur. Ancak Fevzi Çakmak'ın partiye katılması kadar partiden ayrılması da kırılma anı olarak değerlendirilebilir. Bu ayrılış, DP'nin parçalanma sürecinin başlangıç fitilini ateşlemesi bakımından önemlidir. Ayrıca parti kurucularından ve dönemin saygın kişilerinden birisi olan Fuat Köprülü'nün, "otoriterleşmek ve demokrasi davasından vazgeçmek" gerekçesiyle partiden ayrılması ve Hürriyet Partisi'ne dahil olması da kırılma anı olarak değerlendirilebilir (Eroğlu, 2014: 188). DP'nin varlık fonksiyonu olarak gösterilen demokrasi söyleminin aksine bir tutum gerekçesiyle, Köprülü gibi etkili bir kişinin partiden ayrılması sonucu, DP'nin itibarının zarar gördüğü söylenebilir.

DP'nin 22 Mayıs 1950'de görevi resmen devralması sonrası, kulislere ordunun hareketlendiği ve darbe yapmayı planladığı yönünde söylemler yoğunluk kazanmıştır. Bunu üzerine, Adnan Menderes ve Celal Bayar tarafından 6 Haziran günü ordunun yüksek kademelerinde, daha önce görülmemiş bir değişikliğe gidilmiştir. Bu hamle darbenin önlenmesini ve böylece partinin siyasi hayatına devam etmesini sağlamıştır. Bu olaydan on yıl sonra yaşanacak hazin sonun, bu dönemde olmasının önüne geçilmesi de kırılma anı olarak değerlendirilebilir (Yalçın, 2007).

DP ikinci döneminden itibaren basına, üniversitelere, sendikalara yönelik baskıcı politikalar uyguladığı görülmektedir. Bu politikaların partiye yönelik muhalif sesleri artırdığını ve ardındaki halk desteğini azalttığını söylemek mümkündür. Ayrıca yine bu süreçte DP'nin tahkikat komisyonunu kurması siyasi ortamın gerilmesine neden olan bir

unsur olmuştur (Bulut, 2009: 136). Bu dönem yaşanan şiddetli tartışmalar, baskıcı politikalar, öğrenci protestoları siyasi ortamın gerilmesine neden olmuş, nihayetinde ise ordu siyasete müdahale ederek DP'yi kapatmıştır.

3. DP'NİN DOĞUŞ TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Siyasal partiler, modern siyasal sistemlerin ve demokratik yönetim sisteminin en önemli unsurlarından birisidir. Nitekim demokrasinin oluşum, gelişim ve yaygınlaşması siyasal partiler sayesinde gerçekleşmektedir. Günümüzde, siyasal partiler halk iradesinin en etkin ve etkili bir biçimde yansıtıldığı, en önemli kurumların başında gelmektedir. İktidara talip olabilmek için örgütlenmek gerekmektedir ki siyasal partiler bunun aracıdır (Sarıbay 1994: 114'ten aktaran; İnanç, vd. 2007:2).

İnsanların iktidarı ele geçirmek için gruplaşmaları, bir lider ya da lider takımı etrafında birleşerek örgütlenmeleri çok eski çağlara dayanmasına rağmen, modern anlamda siyasal partilerin doğuşu oldukça yeni bir olaydır (İnanç vd. 2007: 8). Seçimleri kazanmak ve iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenen siyasi bir mekanizma olarak siyasal partiler, henüz 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır (Heywood, 2011: 319).

Modern anlamda ilk partiler 1800'lü yıllarda ABD'de ortaya çıkmış ve günümüze kadar demokratik yapıların olmazsa olmaz unsurları haline gelmişlerdir. Peki partilerin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar neler olmuştur? İşte bu soru üzerine çalışmalar yapılırken ortaya çeşitli teoriler çıkmıştır. Bunların ilki Duverger'in ortaya attığı parlamentolar ve siyasal partilerin doğuşu arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşan kurumsal teori, ikincisi tarihsel krizler üzerinden siyasal partilerin doğuşunu açıklamaya çalışan kriz teorisi (tarihsel durum), üçüncüsü ise sosyo-ekonomik gelişme ile siyasal partilerin doğuşu arasında bir ilişki olduğunu iddia eden modernleşmeci teoridir (İnanç vd. 2007: 8).

Doğuş teorilerinin ilki olan kuramsal teoride, partiler parlamento içinde ve dışında doğan partiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öncelikle kaynağını parlamento içinden alan partilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu doğuşun genel mekanizması basittir. Öncelikle parlamento grupları yaratılmakta daha sonra da yerel seçim komiteleri oluşturulmaktadır. Bundan sonraki süreçte bu iki unsur arasında devamlı bir bağlantı kurulmaktadır (Duverger, 1993: 16). Parlamento dışında doğan partiler, parlamentoda temsil edilmeyen sosyal güçlere ve sınıflara dayanır. İşçi sendikaları, tarım kooperatifleri, dernekler, fikir kulüpleri, dinsel kuruluşlar buna örnek verilebilir (Duverger, 1993: 23).

Kuramsal teori çerçevesinde DP, parlamento içinde doğan parti olarak nitelendirilebilir. DP'nin kurucu isimleri CHP'nin bir vekiliyken, parti içi muhalif bir hareket sonucu DP'yi kurmuşlardır. Duverger, Siyasal Partiler kitabında bu tarz partilerin ideolojik, kişisel çıkar, ortak amaç gibi çeşitli unsurlar etrafında birleşerek çoğunluktan ayrılan kişilerce gruplaşmalar sonucu oluştuğundan bahsetmektedir (1993: 15). Tek parti yönetimince uygulanan bazı politikalar, daha sonraları DP'yi kuracak olan kişilerce eleştirilmesiyle bu unsurlar gün yüzüne çıkmış ve CHP içerisinde gruplaşmaya neden olmuştur. Özellikle vergilerin mecliste tartışılması esnasında ve bütçe

görüşmelerinde muhalif unsurlar belirginleşmeye başlamıştır. Nihayetinde "dörtlü tahrir" olarak adlandırılan önerge sonrası, muhalefet ayyuka çıkmış ve İnönü bu duruma şu şekilde tepki vermiştir: "*Bunu parti içinde yapmasınlar çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girsinler.*" (Toker, 1970'ten aktaran; Emiroğlu, vd. 2012: 75) Sonrasında bu vekiller CHP'den ihraç edilmiş ve DP'yi kurmuşlardır. Dörtlü tahrir bakıldığı zaman, Duverger'in vurgulamış olduğu ortak ideoloji ve ortak amaç etrafında gruplaşma durumu görülecektir.

Doğuş teorilerinin ikincisi olan kriz teorileri, partilerin siyasal sistemlerin geleneksel biçimlerinden modern biçimlere geçerken karşılaştıkları ve sistemin işleyişini ciddi olarak zorlayan bir takım tarihsel durumlar sonucu oluştuğunu iddia etmekte ve bunu da üç tür krizle açıklamaktadır. Bunlar:

- Meşruiyet krizi
- Bütünleşme krizi
- Katılma krizi

Meşruiyet krizi, toplumun kimler tarafından nasıl yönetileceği konusunda ortaya çıkan bir anlaşmazlıktan kaynaklı olarak partilerin meydana geldiğini iddia etmektedir. Bütünleşme krizi, toplumun geri kalan büyük kısmıyla bütünleşemeyip, kendisinin ezilerek toplumdan dışlandığı düşüncesinde olan kimselerce partilerin ortaya çıktığını savunmaktadır. Katılma krizi ise siyasal sisteme katılma isteğindeki kişi ya da grupların bu istek ya da çabalarının onaylanmadığı durumlarda kendini göstermektedir (İnanç vd. 2007: 13-14).

Bu teoriler çerçevesinde DP'nin kuruluşu, katılma krizi ile açıklanabilir. DP'nin kurulduğu dönemde Türkiye'nin yapısı incelendiği zaman, siyasal çoğulculuğun olmadığı görülecektir. Dönemin tek parti iktidarı siyasal süreci yönetmiş ve kendi politikaları, ideolojileri, siyasi kültürleri doğrultusunda hareket ederek, siyasi bir oligarşinin tesisini gerçekleştirmiştir. Siyasi çoğulculuğun olmadığı bu dönemde, tek partinin içerisinde de belli bir grubun hüküm sürdüğü görülmektedir. Dünya düzeninin değiştiği ve Türkiye'nin de bu düzene entegre olmaya çalıştığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında, muhalif bir partinin kurulacağı söylentileri çıkmıştır. CHP içerisindeki bu oligarşi, toplumsal gruplaşmaların olacağı endişesi ve devrimleri koruma içgüdüleriyle, Türkiye'nin henüz buna hazır olmadığını belirtmiştir (Yeşil, 1988: 20). Muhalif partinin oluşmasının kaçınılmaz olduğu dönemde ise Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi göstermelik bir parti kurulması ve CHP'nin bu partiyi kontrol eder bir pozisyonda olması fikri ağır basmıştır. Her iki durum değerlendirildiği zaman, CHP içerisinde ağırlıklı olarak bu oligarşinin etkisinin görülüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca, bu kadronun, çok partili hayata geçişle birlikte toplumsal statülerini yitirecek olmalarının vermiş olduğu endişeden kaynaklı olarak bu tepkileri verdikleri söylenebilir.

Tek parti iktidarının İkinci Dünya Savaşı sürecinde almış olduğu tedbirlerin topluma yansması her kesimi eşit oranda etkilememiştir. Piyasada aranan temel ihtiyaç maddelerinin yokluğunun yanı sıra, hükümetin ordu ihtiyaçları için elde edilen ürünlerin belli bir miktarda el koyması ve bunun temini için uyguladığı baskılar, özellikle dar gelirli aileler üzerinde etkisini göstermiştir. Bunun sonucu olarak da "savaş zenginleri", "vurguncu-tefecî", "ağalar" olarak adlandırılan şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde

serbest meslek sahipleri, iş adamları gibi küçük şehir ve kasabalarda oturan kesimden yeni bir siyasi elit meydana gelmiştir. Savaş yıllarında uygulanan iktisat politikalarıyla birlikte özel teşebbüse sınırlamalar getirilirken, sermaye özel ellerde birikmeye başlamıştır. İsmet İnönü, dönemin ekonomik ve toplumsal durumunu, 1 Kasım 1942 tarihinde meclis açılış nutkunda, şu şekilde ifade etmiştir:

Aziz arkadaşlar! Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor... Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklık çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metaı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan bir kaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar (TBMM, 1942: 4).

Esasında bu duruma neden gelişmenin "Milli Koruma Kanunu" olduğunu söylemek mümkündür. Zira İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla çıkarılan bu kanun, hükümete geniş yetkiler vermiştir. Savaş yıllarında ön planda olan asker, sivil, eşraf ittifakı iktidarın iktisat politikalarında etkili olmuş ve sistem bu kişilerin güçlenmesini sağlamıştır. Yine bu dönemde, tarım ürünlerinin devlet eliyle dengeli dağılımını sağlamak amacıyla "Toprak Ofisi" kurulmuştur. Ancak savaş dönemi olmasından dolayı bu kurum amacı dışında kullanılmıştır. Bu dönemde çiftçiye elde ettiği ürünün belli bir kısmını bu kuruma satma zorunluluğu getirilmiştir. Bu durum sosyal dengesizliği çiftçiler aleyhinde iyice belirgin kılmıştır (Yeşil, 1988: 26-28).

Bahsedilen bu ekonomik ve siyasi politikalar CHP'nin halka inemediğini gösterirken toplum içerisinde siyasi elitler, burjuvaziler oluşturmuştur. Nihayetinde özellikle toplumun alt tabakasından olan, dar gelirli köylü sınıfı ile orta gelirli memur sınıfının kendisini toplumdaki dışlanmış hissettiğini söylemek mümkündür.² DP, bu grupların topluma katılımının bir aracı olmuş, bunun ilk yansımaları DP'nin seçimi kazanmasıyla kendini göstermiştir. Cumhurbaşkanlığı'na seçilen Celal Bayar, Çankaya'ya kasketlilerle birlikte çıkmıştır. 1950 seçimlerinde DP'nin yüksek oy oranıyla iktidara gelmesiyle, toplumun çeşitli sosyal sınıflarının temsilcileri ilk defa meclise girmişlerdir. Bu durum siyasi literatüre "beyaz ihtilal" olarak geçmiştir. Bu dönemde elit kesim: "Bizi kasketliler mi yönetecek." diyerek tepkilerini ortaya koymuşlardır (Çavuşoğlu, 2009: 267).

Kendisini toplumdaki dışlanmış, toplumun geneline katılamamış hisseden bir diğer grup olarak Anadolu şehirlerinde yaşayan halkı söylemek mümkündür. Bunlar, Cumhuriyet inkılaplarıyla gelmiş yenilikleri beğenmeyen, benimseyemeyen ve tek partinin baskısına karşı kendi dirençlerini oluşturarak kültürlerini muhafaza etmeye çalışan kimselerdir. Ayrıca yine bu dönemde, inkılapların parlamenter bir demokrasiyi kurmadığını düşünen aydınlar ve hürriyet taraftarı gruplar da mevcuttur. Bu gruplar bilgileri dahilinde toplum içerisinde yükselememenin eksikliğini hissetmişler, toplumun dışında kalmışlar ve topluma dahil olamamışlardır (Yeşil, 1988: 54).

² Burada şunu da ifade etmek gerekmektedir ki toplumdaki bu kriz ortamının bir başka boyutu da insanlarda yönetime karşı güven duygusunun zedelenmesiyle sonuçlanmış ve nihayetinde yönetememe krizi meydana gelmiştir. Bu veriler ışığında Demokrat Parti'nin kuruluşu meşruiyet krizi ile de açıklanabilir.

Yukarıda bahsedilen toplumsal grupların, katılma krizi teorisinde var olan; topluma dahil olamamış, kendisini toplum dışında hisseden gruplar ile uyumlu bir tablo çizdiği söylenebilir. CHP içerisinden çıkan muhalif kanadın, partileşme süresi öncesi ve sonrası söylemlerine bakıldığı zaman, bahsi geçen bu grupların toplumdan dışlanma nedenleri üzerine eğildikleri ve adeta onların sözcüsü oldukları görülecektir. CHP'deki ilk çatlak sesin çıktığı 1945 yılı bütçe görüşmelerinde Adnan Menderes ve arkadaşlarının iktidarı tenkit ettikleri hususlardan birisi, yukarıda bahsi geçen kendisini toplumdan dışlanmış hisseden, dar gelirli gruplar ve memurların acı durumu olmuştur (Eroğlu, 2014: 73).

Bu dönemde CHP'de var olan oligarşi karşısında, demokratik ilkeleri benimseyen bir parti yapısının özlemini çeken bir grup meydana gelmiştir. Bunlar, hukuki esasları savunan ve karar mekanizmasını halka dayandırmaya çalışan parti içi çalışmalarına ön plana çıkmışlardır. Ancak bunda başarısız olunması sonucu, muhalif hareket kendi partisini kurmuş ve amaçladığı gibi bu grupların sesi olmaya çalışmıştır. DP'nin kuruluş sürecindeki söylemlerin; hürriyet, eşitlik, liberalizm üzerine olması bahsi geçen aydın kesime hitap edilmesi noktasında etkili olmuştur. Tek parti rejiminin sonlandırılmasında ve çok partili siyasal rejime geçilmesinde, CHP iktidarının yaşadığı hegemonya ve temsil bunalımının önemli oranda belirleyici olduğu söylenebilir (Özçelik, 2010: 166).

DP'nin 1947 yılında yapılan ilk kongresine bakıldığı zaman, katılım bunalımı yaşamış grupların kendisini ifade fırsatı bulduğunda çıkan sesleri duyulacaktır. Eroğlu'nun ifade ettiğine göre, kongreye Türkiye'nin her yerinden binden fazla kişi gelmiş, herkes söz almış, kimse susturulmamış, herkes eşit muamele görmüş ve kongreye baştan sona hürriyetçi bir hava hakim olmuştur (Eroğlu, 2014: 33). Kongrede tek partiyle daimi mücadele kararı alınmış, buna da "Hürriyet Misakı" adı verilmiştir (Ağaoğlu, 1993: 42). O dönem DP'de bulunan Samet Ağaoğlu günlüklerinde kongreyi, halkın tek parti yönetimine karşı bir ayaklanması olarak nitelendirmiş ve "*Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine zümre hakimiyetine son verme kararı topladı.*" demiştir (Ağaoğlu, 1993: 48). Bu ifadelerin katılma bunalımı yaşamış grupların ortak sorunlarının bir sonucu meydana geldiği söylenebilir.

DP, siyasal iktidara karşı devlet yönetiminde fazla bir ağırlığı olmayan taşra burjuvazisinin, tüccar ve esnaf sınıfının, görece ileri bir gelişme düzeyine ulaşmış toprak sahibi köylü sınıfın siyasal isteklerinin bir ürünü olmuştur (İnanç vd. 2007: 14). Bu gruplar daha önceki hayatlarında toplumsal tabakada üst konumdayken, tek parti yönetimiyle toplumdan dışlanmışlardır. Tek parti yönetiminde her yöreden sadece belli ailelerin siyasete katılabilmesi, bu insanların bir arayış içerisine girmelerine neden olmuştur. İşte DP bu arayışın bir sonucu olarak, bu gruplar nezdinde siyasal katılımın bir aracı olarak görülmüştür.

DP toplumsal tabanını genişleterek, bu grupların hepsini bünyesinde barındırma politikası takip etmeye çalışmıştır. Örneğin, milletvekillerinden Bahadır Dülger DP'yi şu şekilde tanımlamaktadır: "*ölçülü derecede milliyetçi, ölçülü derecede muhafazakar, ölçülü derecede demokrat ve serbest piyasa taraftarı*". Dülger, DP'nin öncelikli hedefini halkın egemenliğini sağlamak, demokratik düzen içerisinde iradesini ortaya koymak ve söz sahibi olmasını istemek olarak açıklamıştır (Çavuşoğlu, 2009: 268).

DP, halkın söz sahibi olmadığını ifade etmiş ve politikalarında demokrasi, hürriyet, liberalizm vurgusu yapmıştır. DP, Türk siyasal hayatına "milli irade" kavramını getirmiş, devlet ağırlıklı bir yönetim biçiminden toplum ağırlıklı bir yönetim biçimine geçmeyi hedeflemiştir. DP, CHP iktidarındaki oligarşiyi göz önüne alarak, milletin siyasete bütünüyle katılmadığı ifade etmiştir. Bu anlayış DP'nin sloganlarına da yansımıştır. Bu doğrultuda hazırlanmış bir slogan şu şekildedir: "*Yeter söz milletindir.*"

Verilen örnekler değerlendirildiği zaman, DP'nin politikaları ile topluma dahil edilemeyerek kendini toplumdaki dışlanmış hissedilen kesimlerin düşünceleri arasında bir uyum olduğunu söylemek mümkündür. Bu duruma en güzel örneklerden biri de politikacı prototipidir. Tek parti döneminin politikacı prototipi şu şekildedir: harbiye, mülkiye ve hukuk alanında yetişen bürokrat kökenliler, yazarlar, üniversite öğretim üyeleri, toprak ağaları ve bu kesimlerin batı kültürüyle yetişmiş çocukları. DP dönemi politikacı prototipi ise şu şekildedir: toplumun orta tabakasından insanlar, hukukçular ve serbest meslek sahipleri. (Aslan, 2014: 137; Çavuşoğlu, 2009: 268).

Doğuş teorilerinin üçüncüsü olan modernleşme teorisi, siyasal partilerin doğuşu ile modernleşme süreci arasındaki ilişki üzerinde durarak, siyasal partileri karmaşık bir süreç olan modernleşmenin bir ürünü olarak kabul etmektedir. Bu teoriye göre sosyo-ekonomik gelişimle modernleşme arasında bir ilişki söz konusudur. Modernleşme bir anlamda siyasal katılmayı da kaçınılmaz olarak beraberinde getirmekte, siyasal katılmayı gerçekleştirmek için de siyasal partiler bir önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır. Modernleşmenin çeşitli yönleriyle siyasal partilerin doğmasına elverişli bir ortam hazırladığı düşünülmektedir (İnanç vd. 2007: 15).

Türk siyasal hayatı açısından, doğuşu itibarıyla modernleşmeyi sağlayan parti olarak, öncelikle İttihat ve Terakki Cemiyeti söylenebilir. İkinci olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan ilk parti olan CHP gösterilebilir. Ancak burada şu tartışma ön plana çıkmaktadır. Tek parti döneminin baskıcı, otoriter yapısından dolayı modernleşme tam anlamıyla tamamlanamamıştır. Oysa demokrasilerin gereği olarak, birden çok partili bir sisteme gerek duyulmaktadır. Cumhuriyet döneminde iki defa çok partili hayata geçiş denemeleri olmasına rağmen başarı elde edilememiştir. Bu perspektiften bakıldığında zaman, Türkiye'de DP kurulana kadar modernleşme tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

DP'yi kuran kadronun tek parti iktidarı en büyük eleştirisi demokrasi ve liberalizm üzerine olmuştur. Muhafız partinin fitilini ateşleyen dördü takrirden demokratik bir yapının eksikliğine vurgu vardır. Metinde "*...Türkiye Cumhuriyeti Devleti Teşkilat-ı Esasiye Kanununun demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve Cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk bunu tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştır.*" ifadeleri yer almaktadır (Tuna, 2015: 207).

Bu ifadelerle takrirciler, Atatürk'ün demokratik bir toplum kurma isteğinde olduğunu, ancak bunu gerçekleştirmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca önergede savaş sonrası dünya düzeninden bahsedilmiş ve demokrasinin uluslararası ilkelere bağlandığı ifade edilmiştir (Koçak 2010'dan aktaran; Tuna, 2015: 209). Takrir sahiplerinin dünya düzenine ayak uydurmak amacıyla oldukları söylenebilir. Bu perspektiften

bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı eksenli demokratik akıma dahil olan Türkiye'nin, tek partili sistemden çok partili sisteme geçmesiyle gerçek anlamda modern yapıya büründüğünü söylemek mümkündür.

Nitekim o dönemde köşe yazarı olan Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin Gazetesi'ndeki "Yeni Parti" başlıklı yazısında "...bir demokraside en az iki parti olmazsa murakabe (denetim) vazifesinin ifa edilmesine imkan bulunamazdı... İşte bu yeni partiyi biz böyle bir kontrol partisi mahiyetinde telakki ediyor ve doğuşunu istikbal hakkında bir müjde gibi görüyoruz." şeklinde bir açıklama yaparak demokrasinin eksikliğine vurgu yapmıştır (Yeşil, 1988: 51). DP'nin kurulmasıyla birlikte demokrasinin eksik olan bu unsuru -çok partili bir sistemin varlığı- tamamlanmıştır. Bu bakımdan modernleşmenin bir ürünü olması dolayısıyla DP, modernleşme teorisi çerçevesinde de değerlendirilebilir.

4. DP'NİN TİPOLOJİK OLARAK İNCELENMESİ

Siyasi partiler; yapıları, ideolojileri, politikaları, örgütsel özellikleri, spektrumdaki konumları vb. birçok yönden birbirlerinden ayrılmaktadır. Siyaset bilimciler tarafından yapılan çalışmalarla, bu farklılıklar siyasal parti tipolojilerini meydana getirmiştir. Çeşitli ayrımlar sonucu literatüre bu tipolojiler kazandırılmış ve akademik hayatta kabul görmüştür. En temel ayırım Duverger'in yapmış olduğu "kadro" ve "kitle" ayrımıdır.

Kadro partilerinin özellikle şu şekildedir: örgütlenme gereksiz görülmekte, üye sayısına önem verilmemekte ve üyelere aidat alınmamaktadır. Bu tarz partilerin zayıf ideolojileri vardır. Partide elit kadro mevcuttur ve finansman bu kişiler tarafından sağlanır. Teşkilatlanma seçim zamanı aktifken diğer zamanlar pasiftir. Kitle partilerinin özellikleri ise şu şekildedir: üyelerini çoğaltmayı amaçlamakta, finansman üyelere temin edilmekte, örgütlenmeye önem verilmekte ve örgütte yükselme olmaktadır. Ayrıca bu tür partiler güçlü bir ideolojiye sahipken aynı zamanda genel merkezleri de güçlüdür (Dursun, 2006: 48-49).

Diğer bir ayırım Otto Kircheimer'in "hepsini yakala partisi" tipolojisidir. Bu partiler, mümkün olan en büyük seçmen kitlesine ulaşmayı amaç edinmekte ve ideolojilerini bu doğrultuda zayıflatmaktadır. Ayrıca toplumsal sorunlara değinen, güçlü teşkilata ve güçlü lidere sahip partilerdir (Heywood, 2011: 322). Diğer ayrımlar ise kartel parti, profesyonel parti, ideolojik parti, temsil partileri ve birleştirici partidir.

Bu tipolojiler çerçevesinde DP incelendiği zaman birkaç kategoriye dahil edilebilir. Kadro ve kitle ayrımı noktasında, her iki özelliği de bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Kadro partilerinde, geleneksel statü liderliğinin baskın olduğu seçkin kişisel ilişkiler ağı mevcuttur. Bu statüdeki partilerin liderleri ve kurucuları tanınmış meslek mensuplarından ve eşraftan oluşmaktadır. Menderes, Bayar, Çakmak, Köprülü gibi isimlerin bu partinin öncülüğünü yaptıkları düşünüldüğü zaman, bu özellikler DP ile uyumaktadır (Özdemir, 2012: 202). İdeolojik takıntısı olmaması, finansmanı elit kesimden sağlamaları da kadro özelliğinin yansımaları olarak söylenebilir. Eroğlu'nun aktardığına göre, partinin kuruluş sürecinde Cumhuriyet Gazetesi muhabirinin Celal Bayar ile yapmış olduğu mülakatta, finansmanın nasıl sağlanacağı sorusuna Celal

Bayar: "...şöyle düşünüyorum; 18 milyon içerisinde bize taraftar olacak 100, 200 kişi bulabiliriz. Bunlardan beşer yüz lira alsak 100 bin lira eder ki bununla iki sene geçiniriz." şeklinde cevap vererek, finansmanın üyelerden ziyade belli bir kadro tarafından sağlanacağını belirtmiştir (2014: 16). Ayrıca Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy da kuruluş sürecinde DP'nin başlıklarla idare edildiğini ifade etmiştir (Birand-Ark, 1995'ten aktaran; Gülsünler ve Ertürk: 2012: 96). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, finansman belli bir kesimden karşılanmaktadır. Bu durum kadro partisi özelliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

DP'nin zamanla kitle partisi özellikleri gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu özellikler şunlardır: Üye sayılarını artırmak amaçlanmış, güçlü teşkilatlanma -ocak bucak teşkilatı, vatan ocakları³- ve güçlü genel merkez oluşturulmuştur (Tunç, 2017: 200).⁴ Ayrıca yöneticiler memleketi bucak bucak dolaşarak her fırsatta kalabalık toplantılar düzenlemişler ve halk ile iç içe olmak suretiyle partinin her dönem aktif olmasını sağlamışlardır (Eroğlu, 2014: 38).

DP'nin özelliklerini gösterdiği bir diğer parti tipolojisi olarak "hepsini yakala partisi" söylenebilir. DP'nin ideolojik olarak zayıf bir parti olması bu tipolojide yer almasını mümkün kılmaktadır. Bunun en büyük göstergesi partinin "*ölçülü derecede milliyetçi, ölçülü derecede muhafazakar, ölçülü derecede demokrat*" olarak nitelendirilmesidir (Çavuşoğlu, 2009: 268). Ayrıca partinin toplumsal sorunlara çözüm getirme anlayışıyla politikalarını yürütmesi de yine bu tipolojinin bir özelliği olarak düşünülebilir. Bunun ortaya çıkışı CHP içerisindeki ilk muhalif hareket olan "dörtlü taktır" ile olmuş, partinin iktidarı süresince de devam etmiştir. Tek parti dönemi ekonomisini eleştirmeleri, vergilendirmelerin adaletsizliğini vurgulamaları, sorunlara çözüm sunmaları, tarımı geliştirme vaadinde bulunmaları buna örnek verilebilir. Güçlü teşkilata ve lidere sahip olması, en önemlisi toplumun birçok kesiminden insanları bünyesinde barındırması, DP'nin hepsini yakala partisi kategorisine dahil edilmesini mümkün kılmaktadır.

5. DP'NİN KURUMSALLAŞMA ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Kurumsallaşma, bir örgütün iyi işlemesi (fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi), toplum nezdinde belli bir itibar edinmesi ve uzun süreli olması ile alakalı bir kavramdır (Şahin, 2017). Bir örgüt olarak siyasal partilerin de kurumsallaşması beklenmektedir. Demokratik sistemler içerisinde, siyasal katılım açısından aracı kurumlar olan siyasal partilerin kurumsallaşması, ülke demokrasisi açısından hayati bir konudur.

³ Başbakan Adnan Menderes muhalefet partilerinin yıkıcı çabalarını önlemek için Demokrat Parti'yi yeni katılımlarla güçlendirmek gereğini düşünerek, il merkezlerinden köylere kadar iktidarı desteklemek, onun aldığı kararların doğru olduğunu kamuoyuna açıklamak amacıyla Vatan Cephesi'ni kurmuştur.

⁴ Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki bu özellikler ya göstermelik olmuş ya da kısa sürede etkisini yitirerek tam anlamıyla hayata geçirilememiş. Örneğin üyelerden düzenli aidat alınması ve teşkilat içerisinde yükselmenin olması gibi hususlar parti programında yer alırken, fiyiyatta bu durum tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bu doğrultuda, Maurice Duverger tarafından kadro partileri ile kitle partileri arasında yapılan ayırım göz önüne alındığında, DP'nin her iki özelliği de taşıdığı ancak ağırlıklı olarak kadro partisi özelliği gösterdiği söylenebilir.

Siyasi partilerin kurumsallaşma düzeyini belirleme hususundaki en temel görüş, Samuel Huntington tarafından ortaya atılmıştır. Huntington, siyasal gelişmenin başlıca belirleyicisinin siyasal örgütlerin kurumsallık düzeyi olduğunu belirtmiştir. Kurumlaşmayı, örgütlerle usullerin itibar ve istikrar kazanma süreci olarak açıklamıştır. Huntington, kurumsallaşma düzeyini belirlerken çeşitli ölçütlerden yararlanmışır. Bunlar: uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlılıktır. Huntington'a göre, bir siyasal sistemdeki örgüt ve usullerin bu ölçütler çerçevesindeki durumu, onun kurumsallaşma düzeyini belirlemektedir (1965: 400).

İlk ölçüt olan uyarlanabilirlikteki temel düşünce, siyasi partinin değişen şartlara uyarlanabilmesidir. Bir parti ne kadar eskiyse ve çevre baskısına ne kadar çok maruz kalmışsa, uyarlanabilirliği o kadar yüksektir (Peters, 2000: 8). Bu doğrultuda uyarlanabilirliğe kendi içerisinde üç kriter getirmiştir. Bunlar: partinin doğuşunda itibaren varoluş sürecini kapsayan *kronolojik yaşı*, liderinin kaç kere değiştiğiyle ölçülen *kuşaksal yaşı* ve partinin temel fonksiyonlarını dönemin şartlarına göre değiştirebilmesiyle ölçülen *fonksiyonellik* ilkesidir (Şahin, 2017).

Kronolojik yaş açısından değerlendirildiğinde, on dört yıl gibi kısa bir ömrü olmasından dolayı DP'nin, bu kriter bakımından zayıf olduğu söylenebilir.⁵ DP, var olduğu süreç zarfında, sadece iki lider ile yönetilmesinden dolayı kuşaksal yaş bakımından da zayıf olduğu ifade edilebilir. Fonksiyonellik açısından bakıldığında, fonksiyonlarında değişikliğe gidebilmesi özelliğinden kaynaklı olarak, DP'nin uyarlanabilirlik düzeyinin olumlu olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Örneğin partinin varlık fonksiyonu olarak söyleyebileceğimiz, liberal özgürlükçü anlayışın tersine izlenen politikalara (basına, üniversitelere, sendikalara yapılan baskılar, muhalefete karşı sert tutum v.b) rağmen, parti girdiği seçimlerde başarı elde ederek tek başına iktidar olmuştur. Ayrıca yine partinin varlık fonksiyonu olarak gösterebileceğimiz muhafazakar, manevi, özgürlükçü anlayışa karşın Millet Partisi'nin irticai faaliyet gerekçesiyle kapatılması da fonksiyonel değişikliğe örnek olarak gösterilebilir (Yılmaz, 2010: 542). Nihayetinde kurumsallaşma düzeyi uyarlanabilirlik ölçütleri üzerinden değerlendirildiğinde, partinin kronolojik ve kuşaksal yaş açısından zayıf, fonksiyonellik açısından ise kuvvetli olduğu söylenebilir.

İkinci ölçüt olan karmaşıklığa göre, bir siyasi parti örgütsel manada ne kadar karmaşık bir yapıya sahipse ve bu karmaşık yapıyı bir sorun olmaksızın yönetebiliyorsa, o düzeyde kurumsallaşmış kabul edilmektedir (Pelizzo, 2006: 175). Karmaşıklık açısından DP incelendiği zaman, ortaya tezat bir tablonun çıktığı söylenebilir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki DP'nin kurulduğu andan itibaren en önem verdiği husus teşkilatlanma olmuştur. Örneğin, ocak ayında kurulan DP, haziran ayna gelindiğinde 34 il ve 160 ilçede teşkilatlanmasını hızla gerçekleştirmiştir (Eroğlu, 2014: 20). O dönemdeki durumu Kemal Karpat şu şekilde açıklamaktadır:

⁵ Ancak bu ölçüt, Demokrat Parti'nin iki özelliği bakımından yetersiz kaldığı söylenebilir. Birincisi Demokrat Parti kendiliğinde kapanmış bir parti değil, darbe ile ülke yönetimine el konulması ve parti kadrosunun yönetimden uzaklaştırılması sonucu kapanan bir partidir. İkincisi ise Demokrat Parti'den sonra partinin devamı niteliğinde birçok parti Türk siyasal hayatına katılmıştır. Dolayısıyla bu boyutlarıyla bakıldığı zaman salt bu değerlendirme eksik kalacaktır. Diğer özelliklere ağırlık verilip bu özelliği itibarıyla daha yumuşak bir değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır.

"1908'de İttihat ve Terakki'nin gelişmesi sırasında olduğu gibi, çoğu kere parti programı hakkında bilgisi bulunmayan birkaç kişi toplanıp bir parti şubesi kuruyor ve ancak bundan sonra Demokrat Parti merkez teşkilatını haberdar ediyorlardı. Sık sık Halk Partisi ilçe ve köy teşkilatlarının Demokratlara katıldığı oluyor, bazen ise istifa eden idare heyetlerinin yerini dolduracak kadar yeter sayıda Halk Partisi üyeleri bulunmuyordu." (1988: 346)

DP kurulduktan sonra, parti vekilleri daha önce alışık olunmadık bir şekilde halkın ayağına gitmişlerdir. Gittikleri yerlerde teşkilatlanmalar kurmuşlar, mahalle ve köylerde yaşayan insanları ocak ve bucak örgütleri aracılığıyla siyasete dahil etmeyi başarmışlardır (Eroğlu, 2014: 17). Ayrıca 1957 yılında, her ne kadar iktidarlarını desteklemek, alınan kararların propagandasını yapmak amacıyla da olsa, tüm halkın katılabileceği "vatan cephesi örgütleri" kurmuşlardır (Aslan, 2014: 98). Ancak burada, yukarıda bahsedilen tezat gün yüzüne çıkmaktadır. DP, teşkilatlanmaya önem vermesine rağmen, zamanla bu örgütsel yapıda, partinin otoriterleşmesiyle birlikte bir zayıflama söz konusu olmuştur. Örneğin, tüzüğe göre iki senede bir yapılması gereken büyük kongre, taşra örgütlerinin karışıklığı bahane edilerek 1955'ten sonra hiç yapılmamıştır. Teşkilatların kendilerini ifade etme hakkı bu vesileyle kısıtlanmıştır (Aslan, 2014: 34).

Kısacası, merkez güçlendikçe teşkilatların merkez üzerindeki etkisi giderek zayıf bir hal almıştır. Örneğin, 1950 seçimini kazandıktan sonra DP merkezi, "devri sabık yaratmamak" kararı almış ve teşkilatla bu hususta fikirler çatışmıştır. Merkez, bölünme pahasına da olsa teşkilata baskı yaparak kararını korumuştur. Eroğlu'na göre daha sonradan DP'nin başına gelen birçok felaketin sebebi teşkilatın sertlik yönündeki bu baskısı olmuştur (2014: 93). Ayrıca Ağaoğlu da benzer bir duruma değinmiş, parti içerisindeki bu kavganın darbe sürecine kadar sürdüğünü ifade etmiştir (1993: 42). Nihayetinde genel olarak değerlendirildiğinde, partinin karmaşık bir yapısının olduğu ancak bu yapının zamanla merkez tarafından kontrol edilemediği ve etkisini yitirdiği göz önüne alındığında, DP'nin karmaşıklık ölçütü bakımından zayıf olduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Üçüncü ölçüt olan özerkliğe göre, bir siyasal partinin kendisine yakın sosyal gruplar karşısında bağımsız hareket edebilme gücü kurumsallaşma göstergesidir (Şahin, 2017). Bu ilke doğrultusunda değerlendirildiğinde, DP'nin özerk olduğunu söylenebilir. Zira DP, yeri geldiği zaman kendisini destekleyen muhafazakar kesimleri, ticaret ile uğraşan kesimi, dini örgütleri karşısına alma cesaretini göstermiştir. Türk ocaklarına ilk dönemlerinde izin verirken daha sonradan kapatması da bir diğer özerklik göstergesidir. Örneğin DP, muhafazakar kesimin, cemaatlerin oylarını alırken Millet Partisi'ni irticai faaliyet gerekçesiyle kapatmıştır. Ayrıca Malatya Suikastı öncesi, "*Dini irtica yok, mürteci var.*" diyen Adnan Menderes, sonrasında demokratik rejimi tehdit eden dört unsur şöyle sıralamıştır: siyasi irtica, dini irtica, milliyetçi irtica ve komünizm (Toker, 1991: 217). Önce partinin varlık fonksiyonuyla uyumlu bir söylemde bulunulurken, suikast sonrası tam tersi bir söylemle fonksiyon değiştirilebilmiştir. Bu örneklerde de görüleceği üzere DP'nin özerk olduğu söylenebilir.

Dördüncü ölçüt olan tutarlılığa göre ise bir siyasal partideki söylem birliği, alınan kararlar ve amaçlarda genel bir uzlaşma mevcut ise partinin kurumsallaşma düzeyi yüksektir (Şahin, 2017). Tutarlılık açısından değerlendirildiği zaman, DP'nin bu kriter

bakımından zayıf olduğu söylenebilir. Toplumun birçok farklı kesiminden insanları bünyesinde barındırmasından dolayı, karma bir yapıya sahip olması partinin yek vücut olmasının önüne geçmiştir. Daha parti kurulurken kurucu kadro arasında bir çekişme söz konusu olduğu görülmektedir. Samet Ağaoğlu anlarında bu durumu şu şekilde kaleme almıştır: "*Yine o günlerde Köprülü'yü ziyaret ettim... Köprülü bana, 'Partinin asıl başkanı benim. Bayar eski başbakan ve mutedil bir insan, onun için onu başkan yaptık.'* dedi." (Ağaoğlu, 1993: 49) Daha sonraları Köprülü'nün partiden ayrılarak Hürriyet Partisi'ne katılması da parti içerisindeki tutarsızlık olarak yorumlanabilir. Ayrıca Ağaoğlu DP'nin ilk kongresinden bahsederken, eski-yeni çatışmasının ve parti içerisindeki kavgaların o süreçte başladığını, 1960'lara kadar da bu durumun sürdüğünü ifade etmiştir (Ağaoğlu, 1993: 42). Bu durum da parti içerisindeki tutarsızlığa örnek verilebilir. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi alt örgütlerin, teşkilatların merkezle olan zıt düşüncelerinin de tutarsızlık göstergesi olduğu söylenebilir. Nihayetinde tutarsızlık ölçütü bakımından DP olumsuz bir görünüme sahip olduğu ve bu ölçüt bakımından zayıf olduğu değerlendirilebilir.

SONUÇ

Demokrat Parti; kuruluşu, politikaları, olağan dışı bir şekilde siyaset sahnesinden ayrılması (darbe sonrası kapatılması), sonrasında etki ettiği partiler v.b birçok yönden adından söz ettirmiş bir parti olmuştur. Bu çalışma, Türk siyasal hayatı açısından önemli bir konuma sahip bu partinin; doğuşunu, tipolojisini ve kurumsallaşma düzeyini teoriler ekseninde tarihi olaylarla harmanlayarak açıklamaya çalışmıştır.

Doğuş teorileri çerçevesinde öncelikle Duverger'in kuramsal teorisinden yararlanılmış ve CHP içerisinde çıkan bir hareket olması dolayısıyla DP, "parlamento içi parti" olarak nitelendirilmiştir. İkinci olarak, DP kriz teorileri ışığında incelenirken, bu teorinin türlerinden katılma krizi üzerinden değerlendirilmiştir. Dönemin ekonomik, sosyal, siyasal, uluslararası şartları bu değerlendirmede yönlendirici olmuştur. Beraberinde iç politik durum düşünüldüğü zaman, toplum tarafından "Bizi kim yönetecek?" sorusunun sorulduğu bir ortamın varlığı göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda partinin kuruluşunun meşruiyet krizi ile de açıklanabileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca tek parti iktidarının otoriter tavrı sonucu demokratik konsolidasyonun sağlanamadığı, böylece ülkenin modernleşme hususunda eksik kaldığı değerlendirilmiştir. Bu bakımdan, partinin kuruluşunun demokrasiye olumlu katkı yaptığı tezi ileri sürülmüş ve DP'nin kuruluşu modernleşme teorisiyle de açıklanmıştır.

DP'nin tipolojik olarak kadro ve kitle özelliği göstermesine rağmen kadro partisine yakın olduğu sonucuna varılmıştır. Partinin kurucu elit kadrosu, finansman sistemi ve bilhassa kitle özelliklerindeki bozukluklar, kadro partisi kategorisine dahil edilmesini sağlamıştır. Ayrıca ideolojik zayıflık ve karmaşıklık vermiş olduğu rahatlıkla, partinin hepsini yakala partisi özelliklerini de taşıdığı görülmüştür.

Partinin kuramsallaşma ölçütlerinden uyarlanabilirlik kriterlerinden, sırasıyla on dört yıl gibi kısa bir ömrü olması ve bu süreçte sadece iki liderle yönetilmesinden dolayı, kronolojik ve kuşaksal yaş hususunda zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak fonksiyonlarında değişikliğe gidebilme özelliğinden kaynaklı olarak, diğer bir kriter olan fonksiyonellik açısından güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurumsallaşmanın

diğer ölçütlerinden karmaşıklık hususunda görünürde bir karmaşıklık varken, partinin bu karmaşıklığı yönetememe ve etkisiz kılma unsurları göz önüne alındığında, bu kriter açısından zayıf olduğu değerlendirilmiştir. Özerklik bakımından, fonksiyon değiştirebilme özelliği dikkate alındığında, DP'nin özerk bir parti olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, teşkilat ile merkez arasındaki bağın zayıf olması, partide söylem birliğinin olmaması gibi hususlar değerlendirildiği zaman, DP'nin tutarlılık açısından zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada üzerinde durulan hususlardan bir tanesi de Türk siyasal partilerin yaşadığı sorunlar çerçevesinde, DP'nin görünümünün ne şekilde olduğudur. Bu bağlamda, Türk siyasal partilerinin genelinde görüldüğünü söyleyebileceğimiz; güçlü parti disiplini, parti hiyerarşisinin güçlü olması, lider hegemonyası, merkeziyetçilik, oligarşinin varlığı gibi sorunlar DP'de de görülmüştür. Bu duruma; merkezin teşkilatla uyumsuz olması, teşkilatların bastırılması, güçlü disiplin organı sayesinde farklı seslerin ihraç edilmesi, kurucu oligarşinin partide söz sahibi olması, parti lideri Menderes'in partide baskın olması gibi unsurlar örnek gösterilebilir.

İlk kongreden itibaren parti içerisinde görülen ayrılıkçı tutumlar, partide bütünleşme sorununa neden olurken, beraberinde merkeziyetçi yapının güçlenmesi, oligarşinin devamı sorunlarını getirmiştir. Parti içerisinde mevcut olan uyumsuzluğun, ülke yönetimine de yansıdığı söylenebilir. Öyle ki 1950-1960 arası dönemde Menderes'in Başbakan olarak görev yaptığı beş hükümet kurulmuştur. Bu süreçte her yeni hükümetle birlikte iktidar güçlenirken aynı zamanda baskıcı politikaların da arttığı görülmektedir. Üniversiteler, sendikalar, muhalefet, basın, hukuk üzerine uygulanan baskılar; demokrasi, hürriyet, liberalizm söylemiyle iktidar olan DP'nin varlığını derinden sarsmıştır. Demokrasi söylemiyle yola çıkmasına rağmen partinin giderek otoriterleşen bir hal alması DP için büyük bir sorun olarak değerlendirilebilir.

DP'nin muhalefet döneminde eleştirmiş olduğu tek parti uygulamalarının benzerlerini kendi iktidarı döneminde uygulaması, DP destekçilerini hayal kırıklığına uğrattığı görülmektedir. DP'nin varlık fonksiyonlarından birisi olan demokrasinin zıddına olan uygulamalar, kendisini destekleyen topluluğun arkasından çekilmesine neden olurken, DP'nin hazin sonunu da beraberinde getirmiştir. Zira DP, darbe ile kapatılmış bir parti olsa da 1954 seçimlerinde % 57 civarlarında olan oyu, 1957 seçimlerinde %47'lere kadar gerilemiştir. Bu oranlar göstermektedir ki DP'ye olan destekte ciddi bir azalma söz konusu olmuştur.

DP ülke genelinde ve parti içerisindeki bu kötü gidişatı durdurmak için bazı politikalara imza atmış olsaydı belki de bu hazin sonun önüne geçilmiş olunacaktı. Örneğin, seçim sisteminin bozukluğu temsil sorununun yaşanmasına neden olurken beraberinde muhalif unsurların radikalleşmesi durumunu getirmiştir. DP'nin liste usulü çoğunluk sistemini değiştirmesi ve temsil sorununu çözmesi gerekirdi. Bu değişiklik hem ülke demokrasisine katkı sağlayabilir hem de partinin kaderini değiştirebilirdi. Ayrıca DP'nin karma yapısı, doğal olarak farklı görüşlerin parti içerisinde bulunmasını sağlamış ancak partideki oligarşi çok sesliliğe müsaade etmemiştir. DP, mevcut yapısını düşünerek parti içerisinde daha ılımlı bir tablo çizebilir, böylece partinin parçalanmasının önüne geçebilirdi.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1993). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akandere, O. (2003). " Bir Demokrasi Beyanamesi Olarak 'Dörtlü Takrir'in' Amacı ve Mahiyeti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9, ss. 5-28.
- Akıncı, A. ve Usta, S. (2016). "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, ss.275-288.
- Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Atılgan G. ve diğerleri. (2016). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Bulut, S. (2009). "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, ss. 125-145.
- Çavuşoğlu, H. (2009). "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, ss. 265-278.
- Demirel, A. ve Sözen, S. (2013). *Türk Siyasal Hayatı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Demokrat Parti Programı 1946*,
https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018).
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı* (1949). Doğu Matbaası, Ankara.
- Duman, D ve İpekşen S. S. (2013). "Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları (1950-2002)", *Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı 8, ss. 117-135.
- Dursun, Davut. (2006). *Siyaset Bilimi*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler*, (Çev. Ergun Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Emiroğlu, A. ve diğerleri (2012). "Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 8, ss. 73-92.
- Eroğlu, C. (2014). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Ertem, B. (2010). "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 11, ss. 252-273.
- Gülsünler, M. E. ve Ertürk, H. A. (2012). "Demokrat Parti'nin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejisi", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, ss. 90-99.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara.
- Huntington, S. P. (1965). "Political Development and Political Decay", *World Politics*, Cilt 17, Sayı 3, ss. 386-430.
- İnanç, H. ve diğerleri (2007). "Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışını Sağlayan Sosyo-Politik Nedenler", *Akademik Bakış*, Sayı13, ss. 1-18.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). "Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçi Topraklandırma Kanununun Hikayesi", *Birikim Dergisi*, Sayı 107, ss. 31-47.
- Karpat, K. (1988). *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul.

- Öymen, A. "Hüseyin Üzmez, Ahmet Emin Yalman'ı niçin vurmıştu?..", 2 Kasım 2008, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/huseyin-uzmez-ahmet-emin-yalmani-nicin-vurmustu-906359/> (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2018).
- Özçelik, P. K. (2010). "Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 65, Sayı 3, ss. 163-178.
- Özdemir, H. (2012). "Demokrat Parti (DP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, ss. 188-209.
- Özduygün, Y. (2016). "Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek: Siirt Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Kalkınma Faaliyetleri (1950-1960)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 45, ss. 288-301.
- Öztürk, İ. M. (2013). "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 32, Sayı 54, ss. 135-166.
- Pelizzo, R. (2006). Political Parties. Rick S. ve diğerleri, (Der.), *The Role of Parliament in Curbing Corruption*: İçinde 173-182, World Bank Institute, Washington.
- Peters, B. G. (2000). *Institutional Theory: Problems and Prospects*, Institute for Advanced Studies Political Science Series 69, Vienna.
- Şahin, K. "Siyasi Partilerde Kurumsallaşma", 21 Mart 2017, <http://slideplayer.biz.tr/slide/9203907/>, (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2018).
- TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1942, Cilt 28, Devre 6, İçtima 4, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c001/tbmm01001002.pdf>, (Erişim Tarihi: 15 şubat 2018).
- TBMM, "Milletvekili Genel Seçim Sonuçları Ek 1", https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuculari/secim3_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2018).
- Toker, M. (1991). *DP'nin Altın Yılları*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tuna, I. (2015). "Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 30, Sayı 15, ss. 203-219.
- Tuncer, E. (2014). "Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri", *Milliyet Gazetesi*, 29 Nisan, <http://www.milliyet.com.tr/cok-partili-donemde-secimler-ve-gundem/detay/1874309/default.htm>, (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2018).
- Tunç, B. (2017). "Eskişehir'de Vatan Cephesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 52, ss. 198-212.
- Üste, B. R. (2016). *Türkiye'de Siyaset*, Beta Basım Dağıtım, İstanbul.
- Yalçın, S. (2007). "Demokrat Parti'nin 'balans ayarı' 6 Haziran 1950 darbesi", *Hürriyet Gazetesi*, 4 Mart, <http://www.hurriyet.com.tr/demokrat-parti-nin-balans-ayari-6-haziran-1950-darbesi-6056703>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2018).
- Yaşar, B. (2014). "Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 7, Sayı 18, ss. 503-541.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, E. (2010). "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları", *E-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt 5, Sayı 4, ss. 541-551.